

Open brief aan Leonie le Sage

Ko Rink

Geachte mevr. Le Sage, beste Leonie,

Ik heb met interesse je bijdrage gelezen in *Pedagogiek*, 26ste jrg., mei 2006, over het *geweten van jeugdige delinquenten*. Ik heb daar de volgende reacties en vragen voor jou aan overgehouden.

Waarom gekozen voor het concept 'geweten'?

Mijns inziens gaat het er bij de opvoeding van 'verwaarloosde en/of criminele kinderen (jeugdigen)' uiteindelijk om hun functioneren ten opzichte van sociale limieten (d.w.z. normen, wetten, regels, verwachtingen in de nabije omgeving of in de samenleving) dusdanig te beïnvloeden dat het feitelijk handelen de ander/omgeving/samenleving én zichzelf zo weinig mogelijk schade toebrengt. Dit handelen van kinderen/jeugdigen ten opzichte van sociale limieten kan vanuit verschillende invalshoeken/disciplines worden bestudeerd en dientengevolge van labels worden voorzien, bijvoorbeeld vanuit het perspectief van de morele ontwikkeling, van de jeugdcriminologie, de ontwikkelingspsychologie, de sociale psychologie of de forensische jeugdpsychiatrie. Elke invalshoek pretendeert ook oorzaken voor deviërend gedrag aan te kunnen geven en daaruit voortvloeiend aanwijzingen voor een betere aanpak/behandeling/opvoeding.

Waarom koos je in je bijdrage als pedagoog (= interventiegericht) nu voor het concept 'geweten'? Het 'geweten' lijkt namelijk weliswaar een fenomeen dat als diagnostische categorie kan fungeren, maar niet als interventie categorie. Bij een pupil in een justitiële inrichting (en je weet wellicht dat onder andere daar een deel van mijn klinische ervaring werd opgedaan) kan men menen een lacunair geweten aan te treffen als het om bijvoorbeeld seksualiteit of eigendom gaat. De interventies zijn vervolgens op het empathisch vermogen gericht of bijvoorbeeld op de bekwaamheid een opkomende *inner drive* (zoals een behoefte aan *thrill*) niet direct gestalte te geven. Aspecten in het functioneren van pupillen waarop wordt geïntervenieerd (d.w.z. interventievariabelen) zijn veelal

Discussie

Prof. dr. J.E. Rink coördineert het onderzoek van de Stichting Jongeren en Sociale Limieten (JSL) en superviseert ph-d studenten aan de RUG. E-mail: jerink@stichting-jsl.nl

sociaalpsychologisch of ontwikkelingspsychologisch van aard. Het voordeel van deze concepten is dat er vaak redelijk heldere omschrijvingen van zijn en dat er eveneens vaak psychometrische normbeelden van bestaan, die tot stand gekomen zijn op basis van ijking bij een representatieve steekproef. Als ik naar je onderzoek kijk, dat gebaseerd is op de dossiers van circa 100 jongens, komt in dit verband bij mij onmiddellijk de vraag op: hoe heb je achterhaald of al die beoordelaars met dezelfde termen wel hetzelfde bedoelden? En ook: bestaat er wel zoiets als een psychometrisch normbeeld van het geweten van de gangbare Nederlandse jongere, zodat je op basis daarvan terecht deviatie kunt vaststellen (of niet)? En kun je vervolgens zonodig een aanpak vaststellen die daarop gebaseerd is, zodat in het kader van de executie van een juridische maatregel op objectieve, controleerbare gronden wordt geïntervenieerd in het functioneren van een jongere, wat mijns inziens een noodzakelijke vereiste moet zijn in een democratie.

Verantwoording uitspraken over Glen Mills en Den Engh

Je bespreekt de werkwijzen van de inrichtingen voor justitieel geplaatste pupillen Den Engh en Glen Mills. Je hebt het daarbij onder meer over “evaluatieonderzoeken”, “belangenverstrengeling” en “wetenschappelijke status” en geeft aan dat er vanuit pedagogische hoek bedenkingen zijn geuit. Wat me hierbij opvalt is dat je je hierbij op meningen van derden, zoals de niet-orthopedagogen Junger-Tas en Wijers verlaat en je je niet op de originele bronnen, op de teksten van de betrokkenen zelf, baseert. Als geïnteresseerde in jouw bijdrage wil ik bijvoorbeeld graag weten:

- a) wat jij als filosoof vindt van de manier waarop Jonker in zijn proefschrift uit 2004 de door De Lange aan onder meer Aichorn en Redl en Wineman ontleende en vervolgens geactualiseerde groepsaanpak heeft toegesneden op de situatie op Den Engh in de vorm van de daar nu gehanteerde SocioGroeps-Strategie (SGS). Domineert bijvoorbeeld in deze toegesneden SGS de groep zó sterk, dat de individuele ontwikkeling van de pupillen daardoor (te) sterk wordt beperkt? Of wordt die ontwikkeling daardoor juist gestimuleerd? Zelf ben ik de laatste opvatting toegedaan, vanwege de invloed van de manier waarop tijdens de SGS de activiteiten worden gehanteerd op de mate van fixatie van rollen, functies en posities in de leefgroep (alweer sociaalpsychologische concepten!).
- b) over welke evaluatieonderzoeken je het hebt en waarom je zélf vindt dat die niet of wel goed zijn? Hoe beoordeel jij deze pedagogisch gerichte evaluatieonderzoeken *filosofisch*? Welke wetenschapsfilosofische criteria pas je dan toe en waarom? Buiten een dergelijke explicitering van de criteria ben ik ook zeer benieuwd naar jouw eigen oordeel over deze onderzoeken. Het onder leiding van De Winter en met medewerking van Hermans uitgevoerde evaluatieonderzoek (zie Van Heerwaarden e.a., 2005) bijvoorbeeld, dat betrekking had op Den Engh, was vooral gebaseerd op een kwalitatieve onder-

zoeksbenadering van de resultaten van orthopedagogische programma's. Bij zo'n benadering moeten ten behoeve van de dataverzameling en -bewerking onder andere de oriëntatie- en interpretatie-categorieën helder zijn aangegeven en verantwoord (waar kijk ik naar en hoe beoordeel ik dat?). Bij een evaluatie van een orthopedagogisch programma kun je je onder meer richten op de persoonlijkheidsvariabelen van in dit verband de pupillen, de interacties tussen hen en de groepsleiding, de situatietypen als het opstaan, het sporten of het samen eten, de gehele keten van deze typen samengevat in de week- of weekendprogrammering en het verblijf (behuizing, samenstelling van de leefgroepen, roostering van de groepsleiding, et cetera) (zie onder meer Rink, 2004). In het mede door De Winter en Hermans aangestuurde evaluatieonderzoek staat evenwel niets over deze categorieën vermeld – ook niet voor welke ze eigenlijk kozen. Evenmin werden de interpretatie- of inhoudelijke categorieën vermeld en verantwoord. Redenen waarom indertijd de Commissie van Toezicht van Den Engh het op deze instelling gerichte onderzoek (onder meer op mijn advies) op methodologische gronden als onvoldoende waardeerde en dat ook aan de Tweede Kamer kenbaar maakte. Zou jij nu zo'n beoordeling op basis van jouw criteria delen?

Competentiemodel en gewetensontwikkeling

Je bespreekt het sociale competentie-model en acht het niet toereikend voor het stimuleren van de gewetensontwikkeling. Ben je op de hoogte van de onderzoeken van Garabedian (1970) en Wheeler (1961) inzake de beruchte/befaalde U-curve in de ontwikkeling van de beleving van gedwongen geplaatsten? In deze curve zijn onder meer drie fasen in de verblijfsbeleving van deze geplaatsten te onderkennen. In de middenfase van het verblijf geldt als grootste belang: het verblijf met zo min mogelijk kleerscheuren doorkomen! Daartoe kunnen gedurende die fase, sociaalpsychologisch gezien, twee reactietypen in werking gaan treden: óf aansluiting bij de *inmate culture* óf aansluiting bij de *prison officers*. Naar mijn mening zal vooral de laatste reactie door het competentiemodel worden gestimuleerd. Je wordt dan namelijk ook nog eens beloond als je je voegt naar de wensen van het personeel. Dat leidt volgens mij vooral tot een uiterlijke aanpassing, die snel na de expiratiedatum weer zal verdwijnen. Wat is in dat kader jouw mening over het nut van de toepassing van het competentiemodel tijdens met name de middenfase van het verblijf?

Equip en sociaal wenselijke aanpassing aan volwassenen van tijdelijke aard

Je geeft aan wat mogelijkserwijs de bijdrage zou kunnen zijn voor de gewetensontwikkeling van de *Equip*-methode. Deze methode vertoont op een aantal punten overeenkomsten met de methode van Slavson (*Reclaiming the delinquent* uit 1965) en door mij tijdens mijn promotieonderzoek ontwikkelde 'Confrontatiemethodiek' (1976). Tijdens de ontwikkeling van deze Confrontatie-

methodiek in de jeugdgevangenissen De Corridor en Nieuw Vossenveld was het evenwel een continue zorg te voorkomen dat de jeugdigen de volwassenen gingen 'na-praten' om niet vervelend te willen doen (zie boven). Daarom werd tijdens de uitvoering van de Confrontatiemethodiek juist bewust geappelleerd op de onlustgevoelens die het 'zitten' (d.w.z. de straf) bij de jeugdigen opriep en werd aangestuurd op een Confrontatie (vergelijk de sociaalpsychologische 'dissonantie' van Festinger) tussen deze gevoelens en hun gedragsintentie voor en ná de expiratedatum. Wilden ze op de oude voet doorgaan of was het gezien het resultaat daarvan (het 'zitten') niet beter daar verandering in aan te brengen? Op deze manier werd tijdens de Confrontatiemethodiek sociaalwenselijke aanpassing aan de leiding/trainers voorkomen en geappelleerd aan de eigen verantwoordelijkheid voor het eigen handelen. Tijdens de Confrontatiemethodiek werden de effecten van de straf daartoe dus bewust gehanteerd en voorkomen dat deze effecten door middel van grootspraak naar de andere *inmates* of door uiterlijke aanpassing aan de leiding werden weggemoffeld/achtergehouden. Als je het nu over 'gewetensontwikkeling' hebt, ben ik van oordeel dat dat meer door een Confrontatiemethodiek wordt gestimuleerd dan door een *Equip*-methode waarbij de mogelijkheid tot (tijdelijke) aanpassing aan de leiding van de groepsbijeenkomsten zeer sterk aanwezig is. Deel je deze mening? Aanpassing aan volwassenen leidt niet tot een groei van het persoonlijk geweten.

Vaste programmering van reactietypen en vroege opvoeding

Ik haal, ten slotte, uit je slotteksten, dat je het meeste heil ziet in de (vroege) gezinsopvoeding als het gaat om de stimulering van het geweten. Hoe moet ik me dat voorstellen als uit recentelijk onderzoek blijkt dat (vanuit wederom het perspectief van een sociaalpsychologische benadering) de programmering van de reacties 'aanpassen' (A), 'overschrijden' (B), 'onderhandelen' (C) en 'terugtrekken' (D) op sociale limieten bij gewone jongeren, onafhankelijk van culturele omstandigheden, een constante is en waarschijnlijk al heel vroeg bij kinderen kan worden aangetroffen? Zie hiervoor bijvoorbeeld de laatste (Oudhof & Rink, eds. 2006) internationale RPR-reader *Youngsters between Freedom and Social Limits, Vol. VI* (met bijdragen van de universiteit van Leuven, de universiteit van Groningen, de universiteit van Toluca, Mexico, en de stichting Jongeren en Sociale Limieten/JSL, te verkrijgen in de boekhandel en op www.stichting-jsl.nl). Of ook: wat is de invloed van de vroege opvoeding op een programmering die zo cultuuronafhankelijk lijkt, dat een kind van zichzelf meer op bijvoorbeeld 'aanpassing' gericht is dan op 'onderhandelen'? Wat voegt opvoeding daar nog aan toe? Of ook: doet opvoeding er dan nog wel wat toe?

Beste Leonie,

Je bijdrage prikkelde mij tot deze vragen. Een zinnige bijdrage dus (althans voor mij).

Ik hoop dat je mijn vragen wilt beantwoorden en dat onze discussie via *Pedagogiek* kan worden gevolgd.

Met een collegiale zondagmiddaggroet,
Ko Rink

Literatuur

- Garabedian, P.G. (1970). Social roles and processes of socialization in the prison community (pp. 484-497). In: N. Johnston, L. Savitz & M.E. Wolfgang (eds.) *The sociology of punishment & correction*. New York: John Wiley and Sons.
- Heerwaarden, Y. van, Hilhorst, N. & Slabbertje, A. (o.l.v. M. de Winter & m.m.v. J. Hermans & E. Klooster) (2005). *Programma evaluatie van Den Engh*. Amsterdam: DSP-groep.
- Jonker, A. (2004). *Niet opsluiten, maar opvoeden*. Groningen: Universiteit Groningen.
- Oudhof, J. & Rink, J.E. (eds.) (2006). *Youngsters between Freedom and Social Limits*. Volume VI. Aachen: Shaker Verlag.
- Rink, J.E. (1976). *Residentiële hulpverlening aan gedetineerde adolescenten. De ontwikkeling van de Confrontatie methodiek*. Baarn: Nelissen.
- Rink, J.E. (2004). *Praktische Pedagogiek. Opvoeden, Pedagogische verwaarlozing, Opvoedingsdiagnostiek en Opvoedingsbehandeling*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant.
- Slavson, S.R. (1965). *Reclaiming the delinquent*. New York.
- Wheeler, S. (1961). Socialization in correctional communities. *The American Sociological Review*, 26, 697-712.